

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ

За історію свого існування українське військо неодноразово зазнавало скорочення. Проте цей процес не мав широкого розголосу в суспільстві, оскільки від цивільного контролю такі «військові таємниці» надійно відгороджувалися високим відомчим парканом. Десятки тисяч кадрових військовослужбовців щорічно залишали службу в ході так званого планового скорочення збройних сил — без суттєвої вихідної грошової допомоги, без широкомасштабної державної підтримки в здобутті цивільної професії, зрештою, нерідко без даху на головою. Мізерна пенсія, надірване полігонами та важкою, ненормованою працею здоров'я і невідоме цивільне майбуття — таким був стандартний набір «запасника», надбаний за 20–25 років гарнізонного життя. Зубожіння, соціальний занепад цілої верстви населення набули такого масштабу, що йшлося вже не тільки про різке зниження авторитету військової професії, її престижу в суспільстві. Проблема постала у значно ширшому діапазоні. У новітній редакції Военної доктрини України зазначається, що «основними реальними та потенційними внутрішніми загрозами національній безпеці України у военній сфері є: «...незадовільний рівень соціального захисту військовослужбовців, громадян, звільнених з військової служби, та членів їхніх сімей». Сьогодні мало хто, навіть з політичних опонентів військової реформи, береться критикувати Закон «Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються зі служби у зв'язку з реформуванням Збройних Сил України, та членів їхніх сімей».

І це зрозуміло. Завдяки йому військові вперше за роки незалежності отримали чітко окреслене правове поле, яке передбачає гарантування стабільного у соціальному розумінні найближчого майбутнього після звільнення з лав збройних сил, значне покращання умов адаптації у цивільне життя. Ось як прокоментував телевізійній програмі «Саме той» прописані в Законі положення колишній на той час міністр оборони України Євген Марчук: «Закон унікальний тим, що він прив'язаний до реформи. Справа в тому, що природне звільнення у збройних силах відбувалося й раніше. У минулому році — 13 тисяч, у позаминулому — 15, в 99-му — взагалі 45. Але спеціального закону, який би гарантував вирішення житлових проблем, пенсії, вислугу років, перенавчання за кошти держави, військовослужбовці не мали. Новий Закон діє для тих військовослужбовців, які будуть скорочуватися в процесі реформування та проведення організаційних заходів у 2004 році». Особливо імпонує та частина в Законі, де повідомляється, що «...уряд надав доручення щодо подальшого удосконалення структури грошового забезпечення військовослужбовців у 2005 році. Йдеться про збільшення посадових окладів на 32 відсотки, окладу за військове звання — вдвічі, відсоткову надбавку за вислугу років — до 90 відсотків. При цьо-

му розглядається доцільність надбавки за безперервну вислугу років у Збройних Силах», «...важливо зберегти персональні надбавки за особливі умови служби, кваліфікацію. Вчені ступені тощо...». Щомісячна надбавка за безперервну військову службу в Збройних Силах України, яка була затверджена Наказом міністра оборони України від 26.05.2003 р. № 149, безумовно, — це крок щодо підвищення грошового забезпечення військовослужбовців, одним словом — це добре. Але, якщо розглянути її введення більш прискіпливо, то все виглядає по-іншому. Великі сумніви викликає доцільність і навіть законність її введення. При введенні цієї надбавки були «забуті» військові пенсіонери, тому що на збільшення їх пенсій вона не вплинула. Стався дисбаланс у грошовому забезпеченні військових пенсіонерів, що призвело до обурення у суспільстві. До речі сказати, що диспропорції у грошовому забезпеченні військовослужбовців і військових пенсіонерів, незважаючи на прийняття Верховною Радою, урядом певних заходів, мають місце і сьогодні.

Майже рік тривала напружена робота багатьох фахівців. Головними ідеологами закону про гарантії соціального захисту стали керівництво Міністерства оборони, народні депутати — члени парламентського Комітету з питань безпеки і оборони. Попри складну соціально-економічну ситуацію у державі, соціальне становище військовослужбовців останнім часом дещо поліпшилося. Динаміка кількісних показників грошового забезпечення свідчить, що протягом останнього року воно збільшилося. Так, якщо у квітні 2002 р. середній рівень грошового забезпечення військовослужбовців становив 560 грн, у лютому 2003 р. — 880 грн, то нині (з урахуванням можливостей фонду грошового забезпечення) воно складає 906 грн. При цьому прибуток на одного члена сім'ї військовослужбовця становив раніше 160–170 та 290 грн на місяць, а нині — близько 340 грн. Крім того, Державним бюджетом України передбачено збільшення видатків на будівництво і придбання житла для військовослужбовців, які перебувають на квартирному обліку (285 млн грн проти 16 млн грн у 2002 р.). Надано дозвіл на придбання житла на вторинному ринку, що значно спрощує вирішення житлової проблеми.

Ці та інші позитивні зрушення спричинили коригування життєвих планів військовослужбовців. Соціологічне опитування, проведене у березні 2003 р., свідчить, що близько 60% з них підтвердили своє бажання продовжити службу до набуття права на пенсію або досягнення граничного віку.

Але слід враховувати й можливі негативні наслідки. Внаслідок втрати військовослужбовцями та членами їхніх сімей стабільного джерела існування загостриться соціально-економічна ситуація у суспільстві в цілому.

Слід очікувати збільшення кількості від'їжджаючих за кордон у пошуках заробітку, випадків найманства, поповнення колишніми військовослужбовцями кримінальних структур, погіршення морально-психологічного стану військ.

Одним із стримуючих факторів щодо звільнення з військової служби військовослужбовців, які набули право на пенсію, є Постанова Кабінету Міністрів України від 8 січня 2000 р., згідно з якою при обчисленні пенсій додаткові види грошового забезпечення нараховуються за 24 останні календарні місяці служ-

би. Отже, із військовослужбовців, які будуть звільнені, право на пенсію матимуть лише близько третини.

Структура грошового забезпечення складається з окладів грошового утримання та додаткових видів грошового забезпечення. Оклад грошового утримання — це місячний оклад відповідно до займаної військової посади (посадовий оклад) та місячний оклад відповідно до присвоєного військового звання (оклад за військовим званням). До окладу грошового утримання не входять надбавки і виплати. Тобто це мінімальна сума, яка виплачується військовослужбовцю щомісяця. Складність і напруженість служби окремого військовослужбовця, його досвід, професійна майстерність, ставлення до службових обов'язків та інші фактори, що відрізняють його від інших, враховуються під час встановлення надбавок.

Одним із основних напрямів діяльності органів військового управління є удосконалення нормативно-правової бази соціального забезпечення військовослужбовців, ветеранів війни і військової служби, членів їхніх сімей.

З цією метою протягом 2002–2003 рр. розроблено низку законопроектів та здійснено необхідні заходи щодо прийняття змін і доповнень до Законів України «Про статус ветеранів військової служби та їхній соціальний захист», «Про статус ветеранів війни, гарантії їхнього соціального захисту», «Про заміну системи пільг адресними компенсаційними виплатами».

У зв'язку з постійним збільшенням кількості додаткових видів грошового забезпечення частка окладу грошового утримання складає у середньому 27%, а з 2004 р., коли окремі військовослужбовці отримуватимуть у залежності від вислуги років щомісячну надбавку за безперервну службу в Збройних Силах України від 10 до 90%, вона становитиме 18–20%.

До додаткових видів грошового забезпечення належать:

- щомісячні (надбавки та підвищення посадових окладів, щомісячні винагороди);
- одноразові види грошового забезпечення (винагороди та допомоги).

Нині система грошового забезпечення будується відповідно до діючого законодавства України. Слід зазначити, що задекларовані в нормативно-правових актах стимули спроможні виконувати свої функції щодо зацікавленості військовослужбовців у підвищенні бойової готовності військ.

Однак існуюча система грошового забезпечення військовослужбовців потребує вдосконалення. Основною умовою її поліпшення є приведення грошового забезпечення до рівня, який би повною мірою компенсував військовослужбовцям фізичні та моральні навантаження, пов'язані з проходженням військової служби, підвищував значимість заохочувальних та компенсаційних виплат, що стимулюють особливі (екстремальні) умови служби.

Це можна здійснити шляхом:

- збільшення існуючих розмірів надбавок, доплат, винагород тощо;
- подолання диспропорції у розмірах грошового забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України та військовослужбовців інших міністерств, відомств та військових формувань;

– збільшення розмірів грошового забезпечення через трансформацію окремих щомісячних додаткових видів грошового забезпечення у посадові оклади та оклади за військові звання, тобто збільшення питомої ваги окладів грошового утримання.

Із введенням з 1 січня 2003 р. щомісячної 100%-ї надбавки та з 1 травня 2003 р. надбавки за безперервну службу від 3 до 20% розміри грошового забезпечення військовослужбовців у порівнянні з 2002 р. збільшилися на 60–80%. У 2004 р. у разі виплати надбавки за безперервну службу в максимальних розмірах (від 10 до 90%) грошове забезпечення військовослужбовців, які мають право на її отримання, збільшиться ще на 7–58% (залежно від вислуги років).

Проте й цей рівень грошового забезпечення не повною мірою компенсуватиме навантаження військової служби та вартості життя, не гарантуватиме військовослужбовцям відтворення їхніх фізичних затрат та належного утримання сімей, особливо тим, які не мають права на щомісячну надбавку за безперервну службу та високі результати у службовій діяльності (це, як правило, військовослужбовці, які проходять військову службу за контрактом). З метою удосконалення системи грошового забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України прийнято ряд нормативно-правових актів. Так, відповідно до Державної програми переходу Збройних Сил України до комплектування військовослужбовцями, які проходять військову службу за контрактом, та на її виконання Урядом України прийнято Основні напрями посилення соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей на період до 2010 р.

Згідно з прийнятими нормативно-правовими актами передбачається підвищення розмірів щомісячного грошового забезпечення, усунення диспропорції у розмірах грошового забезпечення військовослужбовців, які проходять військову службу в різних військових формуваннях, пропорційне збільшення розмірів посадових окладів та окладів за військовим званням з відповідним зменшенням розмірів додаткових видів грошового забезпечення, збільшення розмірів надбавки до окладів грошового забезпечення за вислугу років та інші заходи, спрямовані на впорядкування системи грошового забезпечення з метою посилення мотивації до військової служби. Крім того, Державною програмою затверджено прогностичні показники грошового забезпечення (заробітної плати) одного військовослужбовця (працівника) Збройних Сил України з урахуванням підвищення грошового забезпечення (заробітної плати) у 2003–2015 рр., передбачено щорічне підвищення грошового забезпечення.

Виходячи з можливостей Державного бюджету, підвищення грошового забезпечення військовослужбовцям Збройних Сил України буде здійснюватися поетапно. Згідно з планом, затвердженим міністром оборони України, будуть розроблені відповідні нормативно-правові акти щодо підвищення грошового забезпечення шляхом:

у 2005 році:

– введення надбавки для військовослужбовців, які проходять військову службу у військових частинах та підрозділах Об'єднаних сил швидкого реагування, у розмірі 15% від посадового окладу;

- розробка та впровадження механізму збільшення діючих розмірів надбавки за кваліфікацію військовослужбовцям з метою збереження в Збройних Силах України висококваліфікованих спеціалістів та підвищення рівня їхньої майстерності;

- збільшення для військовослужбовців Збройних Сил України розмірів надбавки за вислугу років;

у 2009 році:

- упровадження в систему грошового забезпечення військовослужбовців заохочувальних та компенсаційних виплат для стимулювання військової служби в особливих (екстремальних) умовах і компенсації визначених ризиків військової служби для життя та здоров'я військовослужбовців.

Крім того, Міністерство оборони України проводитиме роботу по вдосконаленню системи грошового забезпечення шляхом:

- поетапної трансформації окремих додаткових видів грошового забезпечення у посадові оклади та оклади за військові звання (щомісячна 100%-ва надбавка). Це дозволить ліквідувати існуючу диспропорцію в розмірах пенсій та збільшити суми надбавок, розміри яких встановлені у відсотках від посадових окладів, а також розміри одноразових винагород;

- встановлення для військовослужбовців Збройних Сил України надбавок, які отримують на цей час військовослужбовці інших військових формувань (наприклад, надбавка, що виплачується військовослужбовцям, які мають право на пенсію за вислугу років згідно із законодавством).

За весь період, з дня введення цієї надбавки військовим, вона виплачувалась у передбачених розмірах всього декілька разів. Та й зараз військовослужбовець, який іде на пенсію, отримує пенсійне грошове забезпечення майже у два рази більше, ніж у діючого офіцера за такою ж посадою. При введенні цієї надбавки був порушений принцип соціального захисту багатьох військовослужбовців, які проходили службу в початковий період формування Збройних Сил України.

Особливо це торкнулося Військово-Морських Сил. Адже всі види Збройних Сил, крім ВМС України, формувались на базі військових округів, об'єднань, що дислокувались на території України, тому у них на той період не було значних проблем з кадрами. Військово-Морські Сили створювались з «чистого аркуша», без будь-якої бази. Українським військовим морякам доводилось долати значний опір з боку певних політичних кіл Російської Федерації. До того ж не давала спокою напружена обстановка у головній базі Чорноморського флоту у Севастополі та в інших пунктах базування. У час відродження незалежної України сотні офіцерів різних флотів колишнього Радянського Союзу відгукнулися на заклик Батьківщини створити свій військовий флот. Через що їм довелось пройти на цьому тернистому шляху! Кому вдалося перевестись — ті перевелись. Але не є великою таємницею те, що тих офіцерів, які бажали приїхати до України, просто звільняли у запас немовби через службову невідповідність і багатьох ще й з «втратою» особових справ. Тільки з прибуттям в Україну вони знову призивались до лав нових Збройних Сил. Цей процес

йшов складно. У Головному управлінні кадрів особових справ на призов було, як кажуть, від підлоги до стелі, офіцери кадрових органів працювали з переваженням. У Військово-Морських Силах України не було посад, на які б могли призначатись офіцери, які прибули. Розподіл Чорноморського флоту тривав роки. Призов багатьох морських офіцерів також затягнувся надовго. Є приклади, коли офіцери, які більше року чекали наказ про призов, перебували на цивільних посадах штату командування ВМС України. Вони практично несли військову службу, брали активну участь у напруженій роботі щодо створення флоту, отримували за це мізерну платню. При введенні надбавки за безперервну військову службу багато начальників відділів, управлінь, командирів частин, заступників з гуманітарних питань, інших офіцерів почали отримувати грошове забезпечення менше, ніж їх підлеглі, які з курсантів, лейтенантів почали службу у Військово-Морських Силах Збройних Сил України. Виникає законне запитання — де соціальна справедливість?

Так, 4 січня 2005 року міністр оборони України видав наказ за № 4 «Про внесення змін до інструкції про порядок і умови виплати щомісячної надбавки за безперервну військову службу в Збройних Силах України, затвердженої Наказом міністра оборони України від 26.05. 2003 року № 149».

У пункті 3.3 цього наказу зазначено, що стаж календарної військової служби вважається безперервним, коли перерва тривала менше одного року. Зараз, коли у Збройних Силах розпочато широкомасштабну роботу щодо переходу на контрактну службу, надбавка за безперервну службу гальмує цей процес. Багато колишніх військовослужбовців, підготовлених фахівців призвались би на військову службу за контрактом, але це положення стримує їх від призову, як і насторожують малі посадові оклади. Не новина, що військова служба — це особливий вид державної служби і її термін зараховується у загальний стаж державної служби військовослужбовцю, що приймається на посаду цивільного державного службовця. У Збройних Силах є такі керівні посади, які можуть займати цивільні державні службовці, наприклад: юридична, кадрова, медична служби, служби тилу та інші. Але посадові оклади офіцерського складу не відповідають сітці посадових окладів державних службовців, що визначені Наказом міністра оборони України від 28.02.2000 р. № 55, на підставі Постанови Кабінету Міністрів України від 13.12.1998 р. № 2288. Вони значно менші. Так, наприклад, посадовий оклад начальника відділу юридичної служби військовослужбовця, складає 220 грн, а якщо цю посаду обіймає цивільний державний службовець, то його посадовий оклад складає уже 385 грн. При цьому обсяг функціональних обов'язків роботи залишається без змін. Постає закономірне запитання: чому за один і той же обсяг роботи військовослужбовець-офіцер має посадовий оклад значно менший?

Хотілось би вірити, що грошове забезпечення як військовослужбовців, так і військових пенсіонерів врешті-решт набуде справедливого, стабільного та системного характеру. Для цього потрібно одне — щоб запанувала соціальна справедливість, коли старий, заслужений військовий пенсіонер отримував би таку саму пенсію, як і той, хто виходить зараз на пенсію з такої ж посади. Щоб

складні схеми нарахування та перерахунку грошового забезпечення військовослужбовців було спрощено.

Література

1. Закон України «Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються зі служби у зв'язку з реформуванням Збройних Сил України, та членів їхніх сімей».
2. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їхніх сімей» від 20 грудня 1991 року.
3. Закон України «Про психічне забезпечення військовослужбовців та осіб пачальницького і рядового складу органів внутрішніх справ».
4. Закон України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу».
5. Закон України «Про Збройні Сили України» від 21 жовтня № 3548-ХІІ.
6. Закон України «Про розвідувальні органи України» від 22 березня 2001 р. № 2331-ІІІ.

УДК 349.3-053.2-056.26

В. С. Тарасенко

ПРАВОВІ АСПЕКТИ МАТЕРІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІТЕЙ-ІНВАЛІДІВ

В Україні історично так склалося, що однією із соціально незахищених категорій залишаються діти з обмеженими фізичними можливостями.

Належне матеріальне забезпечення таких дітей надає не тільки можливості до виживання сім'ї, в якій виховується дитина-інвалід, але й сприяє зниженню рівня інвалідності серед малозабезпечених прошарків населення.

Згідно із ст. 36 Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» матеріальне забезпечення інвалідів здійснюється у вигляді грошових виплат — пенсій, допомог, одноразових виплат. Зазначимо, що чинним законодавством види необхідної матеріальної допомоги інвалідам визначаються органами медико-соціальної експертизи в індивідуальній програмі реабілітації, однак розробка цієї програми, на жаль, саме для дітей-інвалідів чинним законодавством не передбачена [1].

Дітям-інвалідам держава гарантує право на матеріальне забезпечення за рахунок коштів Державного бюджету України та їх соціальну захищеність шляхом встановлення державної соціальної допомоги на рівні прожиткового мінімуму [2].

Згідно із ст. 2 Закону України «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам» на дітей-інвалідів віком до 18 років державна соціальна допомога призначається у розмірі 70% прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність. Тобто розмір соціальної допомоги повинен би становити на сьогоднішній день 232,40 грн.

Проте, звернувшись до ст. 57 Закону України «Про Державний бюджет на 2005 рік», при визначенні розмірів державної соціальної допомоги для дітей-інвалідів відповідно до Закону України «Про державну соціальну допомогу